

ADDENDUM OP HET 7^E ACTIEPROGRAMMA NITRAATRICHTLIJN

1. Aanleiding

Op 26 november 2021 is het 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn (hierna: 7^e AP) vastgesteld.¹ Het 7^e AP richt zich met name op die gebieden en teelten waar de grootste problemen zijn voor de waterkwaliteit en richt zich daarmee op de hotspots (bouwland teelten op zand en löss). Bij de vaststelling van het 7^e AP is opgemerkt dat met de maatregelen die zijn opgenomen in het 7^e AP de doelen voor verbetering van de grondwaterkwaliteit onder landbouwbedrijven op termijn worden behaald in bijna alle gebieden, behalve het lössgebied². De doelen ten aanzien van de oppervlaktewaterkwaliteit van de Nitraatrichtlijn en de landbouwopgave van de Kaderrichtlijn Water (KRW) komen nog niet binnen bereik. Om ook deze doelen te halen, zijn aanvullend gebiedsgerichte maatregelen nodig betreffende de landbouw. Het 7^e AP en dit addendum hangen nauw samen met de 3^e stroomgebiedsbeheerplannen voor de KRW, die zich, naast de nutriënten uit de landbouw, richten op de andere bronnen van nutriënten zoals rioolwaterzuiveringsinstallaties, bewoond gebied en industrie. Het 7^e AP, waarin de maatregelen voor de landbouwopgave worden weergegeven, ondersteunt de stroomgebiedbeheerplannen. Voor verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit en de grondwaterkwaliteit wordt daarom nadrukkelijk de verbinding gezocht met integratie van de waterkwaliteit in de integrale gebiedsgerichte aanpak voor het Landelijke gebied vanuit het coalitieakkoord 2021-2025 ('Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst'). Hierin is een forse investering opgenomen in een duurzame landbouw en in een robuust natuurareaal. Om de natuur in Nederland in goede staat te brengen kiest het kabinet voor een brede aanpak die zich richt op de verscheidenheid aan gebieden. Die aanpak richt zich niet alleen op stikstof, maar ook op de (Europese) normen en opgaven van de waterkwaliteit, bodem, klimaat en natuur. Dit addendum geeft een doorvertaling van de ambities uit het Coalitieakkoord naar de maatregelen die het kabinet, in aanvulling op de maatregelen uit het 7^e AP, neemt om de doelen voor waterkwaliteit voor zover het de landbouw betreft te halen (hoofdstuk 4).

Onderhavig addendum schetst hoe de problematiek integraal aangepakt wordt en welke stappen Nederland zet om de doelstellingen te halen. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van onontkoombare doelen in een gebiedsgerichte aanpak. Monitoring en handhaving zijn hierin cruciaal om de voortgang te bewaken en tijdig in te kunnen grijpen. De restopgave voor de landbouw die met het 7^e AP nog niet ondervangen wordt, wordt met de maatregelen in dit addendum opgepakt. Hiermee wordt naar verwachting voldaan aan de eisen van de KRW om uiterlijk per 2027 alle maatregelen te hebben ingezet die benodigd zijn om de nutriëntdoelen te gaan halen. Hiertoe worden de gebiedsgerichte maatregelen uit het Coalitieakkoord ingezet (H3 en 4 in dit addendum), aangevuld met aanvullende maatregelen voor de oppervlaktewaterkwaliteit en het lössgebied (H4).

2. Opgave

Het behalen van de doelen van de Nitraatrichtlijn en KRW vraagt om een brongerichte aanpak. Nationaal gezien ligt de grootste opgave bij de landbouw. Grote verschillen in bronbijdragen worden echter op regionaal niveau waargenomen. Hieronder worden de opgaven en mogelijke oplossingsrichtingen vanuit het perspectief van de landbouw weergegeven. De opgave voor de andere bronnen van nutriënten in oppervlaktewater, worden in de 3^e Stroomgebiedsbeheerplannen (SGBP) geadresseerd. In de 2^e stroomgebiedbeheerplannen 2015-2021 zijn de doelen voor onder meer nutriënten en biologische parameters, die deel uitmaken van de ecologie, per waterlichaam

¹ Kamerstuk 33 037, nr. 431.

² Zie bijlagen 3 en 6 bij het 7^e AP, Kamerstuk 33 037, nr. 431.

opgenomen.³ In de ontwerp-3^e stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 zijn de doelen voor nutriënten beperkt aangepast.⁴

Voor zowel de Nitraatrichtlijn als de Kaderrichtlijn Water ligt nog een opgave in Nederland. Uit de milieueffectrapportage⁵, het addendum op de milieueffectrapportage⁶ en het CDM advies⁷ over de aanpassingen ten opzichte van het ontwerp 7^e AP, blijkt dat met het 7^e AP doelbereik voor het grondwater in zicht komt, maar dat de oppervlaktewaterkwaliteitsdoelen voor de landbouwopgave nog niet gehaald worden. In tabel 1 wordt een inschatting gegeven van de huidige opgave voor waterkwaliteit in het bovenste grondwater en het oppervlaktewater⁸ (zie ook bijlage 1). De huidige opgave betreft de situatie in 2021, zonder in achtname van de voorgenomen maatregelen uit het 7^e AP en de SGBP. Voor het oppervlaktewater is hierbij gekeken naar zowel de meetpunten uit het KRW-meetnet als de punten uit het Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater – daarmee ligt de focus bij de landbouwopgave, maar worden ook de opgave voor de andere bronnen van nutriënten meegenomen. Uit de tabel blijkt dat voor oppervlaktewater de opgave verdeeld is over de verschillende grondsoorten; er is niet een grondsoort die eruit springt qua opgave. Voor nitraat in het grondwater ligt de opgave met name op de zand- en lössgronden. Als naar nutriënten in grond- en oppervlaktewater wordt gekeken, is de waterkwaliteit alleen in het riviergebied volledig op orde. Ook in het noordelijk veengebied en het noordelijk zeeleigebied is de waterkwaliteit behoorlijk goed op orde. In het lössgebied zijn op alle fronten stevige opgaven. Voor oppervlaktewaterkwaliteit speelt buitenlandse belasting hierbij een grote rol door de grensoverstekende beken. Ook in de Gelderse Vallei zijn nog opgaven voor grond- en oppervlaktewater, net als in Oostelijk Noord-Brabant en Noord Limburg en in het Westelijke zandgebied (bollenstreek).

Tabel 1. Inschatting van opgave anno 2021 per regio voor fosfor en stikstof voor het oppervlaktewater, en voor nitraat voor het grondwater. Het verwachte effect van de maatregelen uit het 7^e AP en de 3^e SGBP zijn niet meegenomen in deze tabel.

	Zand noord	Zand oost	Gelderse Vallei	Westelijk Noord-Brabant zand	Oostelijk Noord-Brabant en Limburg zand	Lössgebied	Noordelijk veengebied	Noordelijk zeeleigebied	Westelijk zeelei	Centraal zeelei (Flevopolders)	Rivierengebied	Westelijk veengebied	Zuid-Westelijk zeeleigebied	Westelijk zandgebied (bollenregio)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
P oppervlaktewater	oranje	oranje	rood	oranje	oranje	rood	oranje	oranje	rood	oranje	oranje	rood	oranje	rood
N oppervlaktewater	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	rood	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje
Nitraat grondwater	oranje	oranje	rood	oranje	rood	rood	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje	oranje

groen – geen opgave

rood – grote opgave

oranje – beperkte opgave

³ Stroomgebiedbeheerplannen 2016-2021 - Helpdesk water

⁴ Ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 - Helpdesk water; WKP Achtergronddocumenten SGBP 2022-2027 (waterkwaliteitsportaal.nl); WKP Factsheets 2020 December (waterkwaliteitsportaal.nl)

⁵ Van Boekel, E., P. Groenendijk, J. Kros, L. Renaud, J.C. Voogd, G. Ros, Y. Fujita, G.J. Noij en W. van Dijk, 2021. Effecten van maatregelen in het zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Milieueffectrapportage op planniveau. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3108, 217 blz. 101 Ref.

⁶ Effecten van duurzame bouwplannen op nitraat in uitspoelingswater en de N en P-belasting van oppervlaktewater. Addendum bij: "Effecten van maatregelen in het Zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Milieueffectrapportage op planniveau"

⁷ Kwalitatieve beoordeling wijzigingen voorstel beleidspakket 7de Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM), 25 november 2021.

⁸ Groenendijk, P. et al (2021) Aanvullende maatregelen op het pakket van het zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn met een gebiedsgerichte oriëntatie 11207723-000-BGS-0001.

3. Gebiedsgerichte aanpak

Op 1 juli 2021 is de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (Wsn) in werking getreden, waarmee de Wet Natuurbescherming is gewijzigd en straks de Omgevingswet zal worden gewijzigd. Hierin zijn belangrijke onderdelen van de structurele aanpak stikstof vastgelegd. Deze aanpak legt ook een belangrijke basis voor de systematiek die ook voor de integrale aanpak voor het landelijke gebied van het huidige kabinet opgezet wordt, gericht op de realisatie van de internationale verplichtingen ten aanzien van natuur, klimaat en waterkwaliteit.

De Wsn regelt onder meer drie wettelijk verplichtende omgevingswaarden (resultaatsverplichtingen) voor stikstofreductie: in 2025 moet minimaal 40% van het areaal van de stikstofgevoelige natuur in beschermde Natura 2000-gebieden een gezond stikstofniveau hebben; in 2030 minimaal de helft en in 2035 minimaal 74%. In het Coalitieakkoord is aangekondigd de doelstelling van de Wsn te versnellen om in 2030 op minimaal 74% van het areaal stikstofgevoelige natuur in beschermde Natura-2000 gebieden onder de kritische depositiewaarde te brengen, waarbij alle sectoren hun evenredige stikstofbijdrage leveren. Hiertoe zal het kabinet binnen afzienbare tijd een wijziging van de Wsn voor voorbereiden.

De wet geeft de opdracht tot het nemen van maatregelen om stikstofreductie te bereiken en de natuur te herstellen. Maatregelen zoals de provinciale aankoop veehouderijen nabij Natura 2000-gebieden hebben naast stikstofreductie ook effect op de doelstellingen van de KRW. Ook regelt de wet de tussentijdse monitoring en zo nodig bijsturing.

Het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering (Psn) is de plek waar belangrijke onderdelen van de stikstofaanpak samenkomen. Het Programma legt op grond van de Wsn de wijze vast waarop de structurele aanpak stikstof en natuur (gebiedsgericht) wordt uitgevoerd en bevat uitvoeringsplichten en procesafspraken voor de verschillende bestuursorganen. Naast de bron- en natuurmaatregelen wordt in het Psn vastgelegd op welke wijze de rapportagecyclus en monitoringsopgave ingevuld moet worden. Ook wordt in het programma de uitvoeringsplicht vastgelegd tot het realiseren van de natuurdoelanalyses. In het Psn zal worden opgenomen op welke wijze de nationale, bindende omgevingswaarden zal worden vertaald naar regionaal niveau. In het Psn is tevens een bijsturingsslagder opgenomen die het effect van maatregelen kan verhogen of versnellen indien deze tegenvallen; en een sociaaleconomische effectenbeoordeling van maatregelen.

Uit de Wsn volgt de verplichting om uiterlijk in juli 2023 de conceptgebiedsplannen te publiceren waarin per gebied wordt omschreven welke maatregelen worden genomen om de stikstofdoelstellingen van de Wet te realiseren. In voorbereiding hierop worden op dit moment natuurdoelanalyses gemaakt waarin per gebied de staat van de natuur wordt omschreven en in kaart wordt gebracht wat de eventuele resterende opgave is om daarmee richting te geven aan aanvullende maatregelen. Een eerste quick-scan van de natuurdoelanalyses zal in maart 2022 afgerond worden. De afgeronde natuurdoelanalyses zijn voorzien voor eind 2022 uiterlijk medio 2023.

Het Psn is voorzien om medio mei 2022 te worden gepubliceerd ten behoeve van een inspraakprocedure. Uiteindelijke vaststelling en publicatie van het programma staat voorgenomen voor de tweede helft van 2022, waarna het programma bindend zal zijn.

In aanvulling op de structurele aanpak stikstof, die nu in uitvoering is, kiest het kabinet voor verregaande extra stappen met een onontkoombare, gebiedsgerichte, integrale aanpak. Deze aanpak ziet op de realisatie van de drie internationale opgaven ten aanzien van natuur (stikstof), klimaat en water. Deze aanpak krijgt vorm onder het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Het doel van het NPLG is om, via een gebiedsgerichte benadering, te voldoen aan de internationale verplichtingen van de Vogel- en Habitat Richtlijn (VHR), de KRW en de verplichtingen voor landbouw en landgebruik vanuit Fit for 55. De aanpak zal daarmee ook leiden tot doelbereik aan de verplichtingen die volgen uit de Nitraatrichtlijn en de KRW voor wat betreft de landbouwopgave.

Zoals eerder aangegeven komt met het 7^e AP het doelbereik voor het grondwater in zicht, maar nog niet voor de oppervlaktewaterkwaliteitsdoelen. Deze opgave kan het beste worden aangepakt met gebiedsgerichte maatregelen die specifiek passend zijn voor de lokale omstandigheden op gebiedsniveau of zelfs bedrijfs- of perceelsniveau. Daarbij zijn soms stevige maatregelen nodig en maatregelen die zich richten op ruimtelijke inrichting en veranderingen in het watersysteem, zoals inrichting van brede beekdalen. Het NPLG zorgt voor deze gebiedsgerichte aanpak en draagt bij aan de financiering en mogelijkheden om de opgave op te pakken. De maatregelen in het kader van de Stikstofaanpak bieden de kans om de doelen voor de Nitraatrichtlijn en de KRW te gaan halen, ook doordat hiermee ingrijpende maatregelen genomen kunnen worden om de landbouw te extensiveren in aantallen dieren en toepassen van uitspoelingsgevoelige teelten, en hiermee de input van stikstof (en fosfor) in het milieu te reduceren.

Onder de aanpak zal per gebied inzichtelijk gemaakt worden welke maatregelen nodig zijn om te voldoen aan deze internationale verplichtingen. Op dit moment wordt geïnventariseerd of het al mogelijk is om in 2023 te komen tot integrale gebiedsplannen. Het kabinet kiest ervoor deze opgaven in samenhang te bezien met het oog op doelmatigheid, maar ook met het oog op het bieden van duidelijkheid en zekerheid aan betrokken partijen en het zeker stellen dat het doelbereik van de opgaves wordt gehaald. Het kabinet kiest voor een onontkoombare aanpak, waarbij geldt dat de invulling grotendeels gebiedsgericht plaatsvindt onder stevige nationale regie opdat zeker wordt gesteld dat de doelstellingen gerealiseerd worden. De kenmerken van een gebied, in het bijzonder ten aanzien van bodem en water, zijn belangrijke factoren bij het vastleggen van de benodigde maatregelen in de gebiedsplannen. Ten behoeve van de aanpak heeft het kabinet 25 miljard euro gereserveerd. Om perspectief te bieden aan de landbouw wordt de ingezette transitie naar kringlooplandbouw verder gestimuleerd.

Met het NPLG worden een viertal doelen integraal geadresseerd en opgepakt, te weten: stikstof, natuur, waterkwaliteit en klimaat:

- Stikstof: Aanpassing (Wet natuurbescherming⁹ en) van de Omgevingswet waarbij de omgevingswaarden voor stikstof wordt versneld. Dit houdt in dat per 2030 74% van stikstofgevoelige Natura2000-gebieden onder de KDW gebracht moet zijn in plaats van de eerder gestelde 2035.
- Klimaat: 5 Mton CO₂-reductie in 2030, te realiseren vanuit de landbouw / landgebruik.
- Water: In 2027 moeten alle maatregelen uitgevoerd zijn om aan de doelen van de KRW te gaan voldoen. In het NPLG wordt de landbouwopgave van de KRW geadresseerd.
- Natuur: Uitbreiden natuurareaal en versterken huidige natuur

Uitvoering van de bijdrage in de transitie landelijk gebied:

- Een Nationaal Programma Landelijk Gebied
- Transitiefonds €25 miljard tot 2035 (zie ook hoofdstuk 5).
- Vanuit de Nitraatrichtlijn en KRW zijn de doelen al gesteld.
- De oprichting van een regie-autoriteit, conform het regeerakkoord ten behoeve van de realisatie van de aanpak.
- Het maken van bestuurlijke afspraken met provincies over hun rol als gebiedsautoriteit.
- Opkoop van boerderijen en grond.
- Extensivering, omschakeling, legalisering en verplaatsing van agrarische bedrijven als mede innovatie.

De komende tijd werkt het kabinet, met betrokken partners uit hoe de verschillende afzonderlijke programma's zich verhouden tot het NPLG, om zo te komen tot één integrale (gebiedsgerichte) aanpak. Voor de Nitraatrichtlijn zijn de doelen landelijk vastgesteld. Voor de KRW zijn per waterlichaam doelen vastgesteld door de provincie op advies van de waterschappen. De opgave is bekend vanuit de Nationale Analyse Waterkwaliteit¹⁰ en de Ex-ante analyse van de Stroomgebiedsbeheerplannen¹¹.

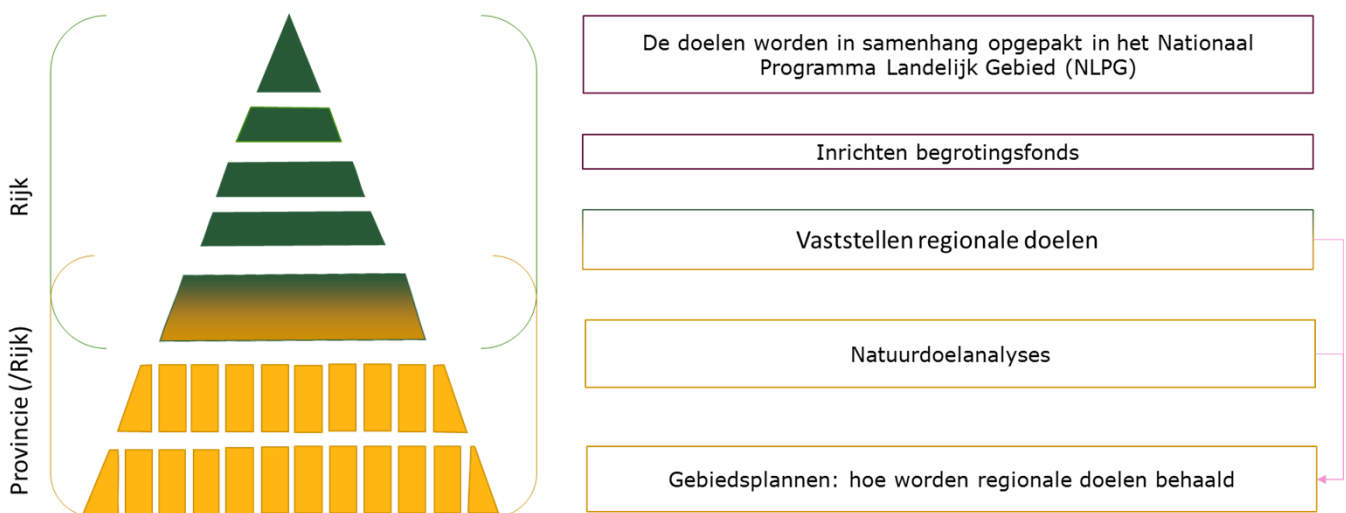
⁹ Afhankelijk van datum inwerkingtreding Omgevingswet

¹⁰ Nationale Analyse Waterkwaliteit. PBL, 2020. <https://www.pbl.nl/publicaties/nationale-analyse-waterkwaliteit-0>

Op basis van de huidige monitoringssystematiek die ten grondslag ligt aan de geleverde EU rapportages en, aanvullende ecologische analyses, worden op gebiedsniveau de opgaven voor natuur (incl. stikstofreductie), waterkwaliteit, klimaat, bodem en biodiversiteit in beeld gebracht.

Voor natuur brengen ecologische analyses (de natuurdoelanalyses) de natuuropgave per N2000 gebied in kaart, binnen de kaders van de instandhoudingsdoelen van de VHR en de condities om die doelen te halen, om te bepalen wat nodig is om de gebiedsspecifieke doelen op het gebied van natuurbehoud en -herstel te realiseren. Met behulp van deze ecologische analyse worden regionale specifieke stikstof- en natuurdoelen en maatregelen vastgesteld en conform de wet in 2023 per provincie vastgelegd in de gebiedsplannen. Hierbij wordt het tijdspad uit de Wsn aangehouden. Een Ecologische Autoriteit zal zorgdragen voor de wetenschappelijke basis van deze analyses om zo ook de juridische basis van deze analyses voor de Natura2000-gebieden te versterken. De voorbereidingen voor deze aanstelling, die voorzien is voor medio 2022, zijn momenteel in volle gang.

Binnen het NPLG wordt bekeken hoe de overige doelen en maatregelen van de overige doelstellingen van de integrale aanpak meegenomen zullen worden. Hierbij zal het NPLG in navolging van het gebiedsspecifieke bodem- en watersysteem de voorwaarden en ontwikkelperspectieven voor toekomstige landbouwpraktijken inzichtelijk maken.

In de aanpak worden de nationale verplichtingen regionaal doorvertaald en maatregelen worden opgenomen in de gebiedsplannen. Onontkoombaarheid omvat ook een duidelijk escalatiemechanisme, dat het gebruik van meer dwingende instrumenten niet categorisch uitsluit. De Omgevingswet biedt de nodige instrumenten om de onvermijdelijkheid ook bij niet-naleving te garanderen en zal dienovereenkomstig worden ingezet. Als een (regionale) of lokale doelstelling in de vorm van een omgevingswaarde op grond van de Omgevingswet dreigt niet te worden gehaald, geldt op grond van de Omgevingswet in ieder geval een programmaplicht. In dat geval moeten maatregelen worden genomen om alsnog tijdig aan de omgevingswaarde te voldoen. De Rijksoverheid kan met betrekking tot dat programma nadere regels stellen. Bestuursorganen hebben de plicht om doelen te realiseren en door hen afgesproken maatregelen uit te voeren.

¹¹ Knoben, Verhagen, Schoffelen, Rost, 2021. Ex-ante analyse Waterkwaliteit. Royal HaskoningDHV, BH7109WMRO2109281159

Algemene bestuursinstrumenten zijn onder meer de inzet van financiële instrumenten, bestuurlijke afspraken en beleidsregels voor de invulling van bestaande bevoegdheden, bijvoorbeeld op het gebied van vergunningen en registratiebevoegdheid. Lokale overheden hebben bijzondere bevoegdheden, zoals toelating bestemmingen in het kader van de ruimtelijke ordening en voorkeursrecht. Provincies, gemeenten en waterschappen hebben elk sturingsmogelijkheden via de algemene instrumenten van de Omgevingswet, waaronder de omgevingsvisies, programma's gekoppeld aan regionale of lokale omgevingswaarden en decentrale regelgeving (normering, taakverdeling). Regels kunnen worden onderscheiden per zone/gebied. Provincies kunnen via instructieregels ook eisen stellen aan omgevingsplannen voor gemeenten. Alle instrumenten en bevoegdheden die nu in de Wet Natuurbescherming zijn opgenomen, vallen straks onder de regels van de Omgevingswet.

De Omgevingswet bevat het instrumentarium voor de fysieke leefomgeving waaronder natuurverbetering en regels over vergunningverlening voor economische activiteiten. Het Rijk kan bij amvb regels stellen voor burgers en bedrijven en instructieregels aan provincies en gemeentes voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. De omgevingswaarden voor het bereiken van een goede toestand van de grond- en oppervlaktelichamen komen voort uit de huidige Waterwet en de Wet milieubeheer en zijn een invulling van de eisen van de KRW.

4. Voorgenomen maatregelen waterkwaliteit

4.1 Inleiding

De maatregelen voor de waterkwaliteit vallen uiteen in een drietal verschillende onderdelen. Bij de integrale, gebiedsgerichte aanpak wordt per gebied bekeken welke maatregelen nodig zijn om de integrale doelen te halen, waaronder de doelen voor de waterkwaliteit. In bijlage 3 staat het overzicht en tijdspad van de te nemen maatregelen uit het 7^e AP en bijbehorende addendum. In bijlage 3 zijn de maatregelen die vanuit de SGBP worden genomen niet opgenomen. In de integrale, gebiedsgerichte aanpak is extensivering van bedrijven en omschakeling naar duurzamere landbouwsystemen een expliciet onderdeel. De nadruk ligt op minder vee en minder mestdruk en, vanuit waterkwaliteit gezien, minder uitspoelingsgevoelige teelten. De opkoop en afwaardering van gronden zal zich dan ook niet alleen richten op veeteelt, maar ook op akkerbouw- en tuinbouwbedrijven op uitspoelingsgevoelige gronden. Daarbij wordt rekening gehouden met natuurlijk verloop in de sector.

Er zullen gebieden zijn waar de opgave tot emissiereductie en natuurherstel dermate groot is dat met vrijwilligheid de doelen niet tijdig gehaald kunnen worden. Om doelen tijdig te kunnen halen is gedwongen opkoop een mogelijkheid, nadat andere mogelijkheden ontoereikend zijn gebleken.

4.2 Extensivering van de landbouw

4.2.1 Opkoop van bedrijven en afwaardering van gronden

In de uitvoering van het NPLG kan opkoop en beëindiging van veehouderijbedrijven een deel van uitmaken. Bij de opkoop en beëindiging van veehouderijbedrijven worden de productierechten (fosfaat-, varkens- en pluimveerechten) ingenomen en doorgehaald. Hierdoor zal de omvang van de veestapel en daarmee ook de productie van dierlijke mest afnemen. Doorrekeningen van de kennisinstellingen geven aan dat de afname van de veestapel naar verwachting tussen de 20% en 30% zou moeten liggen, te verdelen over runderen, varkens en pluimvee in de periode tot 2030.¹² De doelstellingen van de integrale aanpak zullen waarschijnlijk leiden tot een hoger reductiepercentage. Deze afname zal een grote verlichting geven op de mestmarkt, waarmee ook de fraudedruk kan verminderen, met name als dit wordt gericht op de gebieden met de grootste veedichtheid (Noord-Brabant, het noorden van Limburg en Gelderse Vallei).

Het innemen en doorhalen van productierechten betekent dat er ruimte zal ontstaan onder de sectorale productieplafonds voor fosfaat en stikstof die zijn opgenomen in de Meststoffenwet. Om te borgen dat deze ruimte niet opnieuw zal kunnen worden ingevuld, zullen deze productieplafonds naar beneden worden bijgesteld, volgend op de resultaten van de opkoop als onderdeel van de

¹² Planbureau voor de Leefomgeving, Quickscan van twee beleidspakketten voor de structurele aanpak stikstof. Bijlage bij Kamerstuk 35 334, nr. 170.

gebiedsgerichte aanpak. Hiertoe wordt een wijziging van de Meststoffenwet in gang gezet, dat aansluit op het tempo van het tot effect komen van de ontwikkelingen in het gebiedsproces.

De waterkwaliteit onder landbouwbedrijven is in sterke mate afhankelijk van de gewassen die geteeld worden. In de integrale gebiedsgerichte aanpak wordt dan ook niet alleen gekeken naar de mestproductie en de emissies die daarbij vrijkomen, maar uitdrukkelijk ook naar de mestaanwending in de plantaardige teelten en de uitspoelingsgevoeligheid van de teelten zelf. Opkoop of beëindiging van landbouwbedrijven of afwaardering van gronden kan naast veehouderijen ook gericht zijn op akkerbouwbedrijven, indien uit de gebiedsanalyse blijkt dat het omzetten van akkerbouwmatige of tuinbouwmatige teelten naar niet-uitspoelingsgevoelige teelten (vaak financieel minder aantrekkelijk) benodigd is om de waterkwaliteitsdoelen te halen, bijvoorbeeld in beekdalen of in gebieden waar de opgave voor waterkwaliteit niet op andere wijze aangepakt kan worden (zie hierna). Tevens kan opkoop op een plek via grondruil op een andere plek leiden tot een aanpassing van teelten ten behoeve van de waterkwaliteit en een betere koppeling tussen grondsoort en teelten.

Op uitspoelingsgevoelige gronden komen de vrijvallende gronden exclusief beschikbaar voor gebruik met lage emissies zoals natuur, natuurinclusieve landbouw met beperkt uitspoelingsrisico van nutriënten of extensieve niet-uitspoelingsgevoelige teelten. Borging vindt plaats als de gronden in een op te richten Grondbank terecht komen of bij andere overheidspartijen en deze verpacht worden onder strikte voorwaarden, via verkoop met kettingbeding of via aanvullende voorwaarden in bestemmingsplannen. Door in de gebieden met uitspoelingsgevoelige gronden de vrijvallende gronden om te zetten tot natuur, extensieve niet-uitspoelingsgevoelige teelten of natuurinclusief grasland, zal de grondwater- en oppervlaktewaterkwaliteit verbeteren.

4.2.3 Grondgebondenheid

Verder zal de melkveehouderij binnen 10 jaar volledig grondgebonden zijn. Dit sluit aan bij het 7^e AP, het Coalitieakkoord en het voorziene toekomstige mestbeleid. Het kabinet brengt een wijziging van de Meststoffenwet in procedure waarmee wordt vastgelegd dat de melkveehouderij binnen 10 jaar volledig grondgebonden moet zijn. Daarbij hoort ook een aanzienlijk areaal (deels permanent) grasland.

De komende maanden zal deze koppeling tussen grondgebondenheid en het aandeel (permanent) grasland dat een melkvee- of rundvleesveebedrijf (zoog- en weidekoeien) dient te hebben, nader uitgewerkt worden. Dit zal resulteren in extensivering van de bedrijven en bijbehorende afname van de te plaatsen mest en daarmee naar verwachting een positief effect op de waterkwaliteit in de betreffende gebieden tot gevolg hebben.

4.3 Brede beekdalen

Zoals aangegeven in hoofdstuk 3 worden op gebiedsniveau de doelen vastgelegd en wordt vervolgens als onderdeel van de integrale, gebiedsgerichte aanpak bekeken welke maatregelen op welke plek het meest effectief zijn om de doelen te halen. Dit zal dus op gebiedsniveau worden ingevuld. Als input hiervoor heeft het kabinet onderzoek laten doen naar de maatregelen die kunnen leiden tot doelbereik van de KRW. Uit de analyse van Wageningen Universiteit en Research (hierna: WUR) ten behoeve van bepaling van de kansen van de stikstofaanpak voor het doelbereik van de KRW voor nutriënten¹³, komt naar voren dat een belangrijke maatregel, in aanvulling op het 7^e AP, het inrichten van 100-250 meter brede bufferstroken is in beekdalen in de zandgebieden van Centraal Nederland, Oost Nederland en Zuid Nederland. De realisatie hiervan wordt onderdeel van de integrale gebiedsgerichte aanpak, zoals opgenomen in het Coalitieakkoord, waarin een breed palet aan instrumenten beschikbaar is. Als onderdeel van deze integrale, gebiedsgerichte aanpak zal worden bepaald welke breedte in de range 100-250 meter noodzakelijk is voor doelbereik van de KRW per gebied, waarbij ook de opgaven voor droogte en wateroverlast worden betrokken. Direct aansluitend wordt overgegaan tot implementatie van deze instrumenten waarbij boeren

¹³ Groenendijk, 2021. Memo. Kansen van de stikstofaanpak voor het doelbereik van de KRW voor nutriënten. In de memo is aangegeven op welke wijze is omgegaan met beken en beekdalen omdat deze geen officiële ruimtelijke begrenzing kennen (hoofdstuk 4).

overgaan op natuurinclusief grasland beheer met uitmijnregime in deze zone of dat grond wordt opgekocht en verpacht dan wel verkocht aan beherende partijen ten behoeve van bijvoorbeeld natuurgrond of natuurinclusief grasland met uitmijnregime. Hiermee draagt deze aanpak ook bij aan de grondwaterkwaliteit, en daarmee indirect aan de oppervlaktewaterkwaliteit. Vanuit de KRW dienen in 2027 de maatregelen genomen te zijn om de doelen op termijn te gaan halen. Ter borging van de voornoemde veranderingen van grondgebruik in beekdalen als onderdeel van de gebiedsaanpak, beziet het kabinet de mogelijkheid om per 2027 een bestemmingsplanwijziging in te doen gaan waarmee de verplichting tot bijvoorbeeld natuurgrond of natuur inclusief grasland met extensieve begrazing wordt vastgelegd. Uitgangspunt is dat de bijbehorende afwaardering van de grond voor de landbouw wordt gecompenseerd.

4.4 Additionele maatregelen ten behoeve van de oppervlaktewaterkwaliteit

De bovenstaande extensivering van de landbouwsector en omzetting van vrijvallende gronden naar emissiearm gebruik zoals natuur, natuurinclusieve landbouw met beperkt uitspoelingsrisico van nutriënten of extensieve niet-uitspoelingsgevoelige teelten zal een stevige verbetering van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit opleveren. Echter zijn deze niet voldoende om de doelen voor waterkwaliteit overal tijdig te gaan halen. WUR heeft in samenwerking met Deltares, TNO en Universiteit Utrecht in beeld gebracht welke aanvullende maatregelen effectief zijn om op gebiedsniveau de resterende opgave voor verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit waar het de landbouw betreft, te realiseren.¹⁴ Hierbij wordt een onderscheid gemaakt per grondsoort. De hieronder benoemde maatregelen zullen worden opgenomen in de integrale gebiedsgerichte aanpak.

Zandgronden

Afhankelijk van het gebied kunnen tevens specifieke maatregelen nodig zijn voor de oppervlaktewaterkwaliteit in aanvulling op de hierboven genoemde maatregelen. Dit is per gebied verschillend. Hierbij kan gedacht worden aan maatregelen zoals afvang van fosfaat, uitmijnen van fosfaat (opbrengen N en K en teelt P-uitmijnend gewas), verschalen van de bodem (alleen afvoeren gewas), teeltverboden, multifunctionele bufferstroken, zuiveren van drainagewater (ijzerzand of houtsnippers), zuiveren van oppervlaktewater (zuiveringsmoerassen) en verminderen van oppervlakkige afstroming. Welke maatregelen waar dienen te worden genomen, worden opgepakt in het gebiedsplan dat naar aanleiding van NPLG wordt opgesteld. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de Gebiedsdocumenten Agrarische Wateropgave uit het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer waarbij per waterschap een analyse is gemaakt van de opgave en mogelijke maatregelen. Omdat de doelen onontkoombaar zijn, is het nemen van maatregelen niet vrijblijvend. Waar nodig kan een provincie (of in tweede instantie het Rijk) maatregelen verplichtend opleggen in een gebied. De verplichting van omzetting naar natuurgrond of natuurinclusief grasland met extensieve begrazing op uitspoelingsgevoelige gronden wordt vastgelegd. Uitgangspunt is dat de bijbehorende afwaardering van de grond voor de landbouw wordt gecompenseerd.

Klei- en veengronden

Ook in de kleigebieden en veengebieden is de oppervlaktewaterkwaliteit nog niet overal zoals benodigd vanuit de KRW (zie ook de bijlage). Afhankelijk van het gebied zijn specifieke maatregelen nodig voor de oppervlaktewaterkwaliteit. Dit is per gebied verschillend. Hierbij moet gedacht worden aan maatregelen zoals afvang van fosfaat, uitmijnen van fosfaat (opbrengen N en K en teelt P-uitmijnend gewas), verschalen van de bodem (alleen afvoeren gewas), multifunctionele bufferstroken, zuiveren van drainagewater (ijzerzand of houtsnippers), zuiveren van oppervlaktewater (zuiveringsmoerassen) en verminderen van oppervlakkige afstroming. Deze maatregelen zijn aanvullend op de maatregelen opgenomen in het Coalitieakkoord, en zullen worden meegenomen in de integrale gebiedsgerichte aanpak.

¹⁴ Groenendijk, P. et al (2021) Aanvullende maatregelen op het pakket van het zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn met een gebiedsgerichte oriëntatie 11207723-000-BGS-0001.

Aanvullend zet het kabinet, mede in het licht van de klimaataanpak, in op maatregelen zoals het verhogen van het waterpeil (vernatten) in veenweidegebieden. Naast de klimaatwinst die hiermee gemoeid is, leidt dit ook tot een extensivering in de veenweidegebieden en daarmee minder bemesting van de veenweidegebieden. Dit draagt bij aan minder belasting van het oppervlaktewater. Door vernatting zal er minder stikstof in het oppervlaktewater komen uit actuele bemesting waardoor de waterkwaliteit kan verbeteren. Voor fosfor kan er in eerste instantie meer vrijkomen uit de historische voorraad in de bodem, op langere termijn wordt wel een positief effect verwacht voor fosfor. Voor stikstof wordt direct een positief effect voorzien.

Lössgronden

Uit de MER van het 7^e AP komt naar voren dat in het lössgebied de doelen voor de grondwaterkwaliteit (nitraat) nog niet gehaald worden (zie hieronder). Ook de doelen voor de oppervlaktewaterkwaliteit zijn nog niet in zicht. Dit laatste wordt hier voor een groot deel ook veroorzaakt door buitenlandse belasting van beken. Door samenwerking met Duitsland en Vlaanderen wordt gewerkt aan vermindering van de buitenlandse belasting, dit maakt deel uit van de 3^e Stroomgebiedbeheerplannen. De hiervoor benoemde geïntegreerde, gebiedsgerichte aanpak gaat ook in het lössgebied bijdragen aan een verbetering. Ook de uitkoop en afwaardering van akkerbouw- en tuinbouwareaal zal een positief effect hebben. De aanpak voor veenweidegebieden zal het lössgebied niet beïnvloeden. De aanpak voor de brede beekdalen zal in het lössgebied op andere wijze worden vormgegeven in samenhang met de Hoogwater-aanpak. In een gebiedsgerichte aanpak zal specifiek voor het lössgebied gekeken moeten worden welke maatregelen benodigd zijn om ook hier de doelen te gaan halen aanvullend op de hierboven beschreven extensivering van de landbouwsector. Hierbij kan gedacht worden aan sediment opvangbassins, reductie van teelt van uitspoelingsgevoelige gewassen, maatregelen op oppervlakkige afstroming te beperken, afwisseling diepwisselende en ondiepwisselende gewassen stimuleren, meer advies en bewustwordingstools uitrollen.

4.5 Additionele maatregelen ten behoeve van de grondwaterkwaliteit in het lössgebied

Uit de MER van het 7^e AP komt naar voren dat in het lössgebied de doelen voor de grondwaterkwaliteit (nitraat) nog niet gehaald worden. Hierbij speelt wel de samenwerking over de grens. Hierdoor kan druk in de aanliggende gebieden ook invloed hebben in de landbouwsector in Nederland. In een gebiedsgerichte aanpak zal specifiek voor het lössgebied gekeken moeten worden welke maatregelen benodigd zijn om ook hier de doelen te gaan halen. Daarbij kan het weren of reduceren van specifieke teelten noodzakelijk blijken. Een van de maatregelen zal zijn om zowel voor de zand- als lössgronden de periode van toepassen van plantaardig digestaat gelijk te maken aan de periode voor digestaat van dierlijke oorsprong. Hiermee wordt voorkomen dat plantaardig digestaat op een moment in het jaar wordt toegepast dat deze niet wordt opgenomen door het gewas en een vergroot risico op uitspoeling ontstaat.

4.6 Natura 2000 gebieden

In aanvulling op de bovengenoemde maatregelen kan specifiek voor bepaalde Natura2000 gebieden aanvullende maatregelen benodigd zijn om de natuurdoelen te kunnen behalen. Dit zal uit de Ecologische analyses moeten blijken per gebied.

4.7 Maatwerkeraanpak waterkwaliteit

Als onderdeel van het 7^e AP wordt in samenwerking tussen overheden, sector en ketenpartijen, uitgewerkt hoe tot een handhaafbare, uitvoerbare en betaalbare aanpak gekomen kan worden waarbij boeren individueel of in groepen zelf maatregelen nemen die tot een minimaal gelijkwaardige waterkwaliteitsverbetering komen als de maatregelen uit het 7^e AP en/of het al bestaande mestbeleid welke door het Rijk zijn of worden vastgesteld (maatwerkeraanpak, zie 7^e AP paragraaf 5.2.3). De komende maanden wordt gewerkt aan een traject om te verkennen of er gekomen kan worden tot een passende maatwerkeraanpak die voldoet aan de gestelde voorwaarden. Dit traject wordt onverkort voortgezet en de planning is erop gericht om in de zomer van 2022 een besluit te nemen over daadwerkelijke invoering van de maatwerkeraanpak ('go / no go'). De uitwerking van de maatwerkeraanpak is gericht op realisatie van de doelen voor zowel de

grondwater- als de oppervlaktewaterkwaliteit als onderdeel van het 7^e AP. In de uitwerking zal de relatie gelegd worden met de maatregelen uit dit addendum en de gebiedsgerichte aanpak. Hiermee wordt ook uitvoering gegeven aan de motie Geurts en Van Campen (Kamerstuk 35 949, nr. 11). Maatregelen voor natuurverbetering en klimaat vallen buiten de reikwijdte van de maatwerkaanpak.

5. Financiering

Het realiseren van de doelen voor stikstof, waterkwaliteit en klimaat betekent onmiskenbaar een grote omslag van de landbouw. Het kabinet stelt voor het via het NPLG behalen van doelen op het terrein van natuur/stikstof, klimaat (landbouw en landgebruik exclusief glastuinbouw) en waterkwaliteit een budget van € 25 miljard beschikbaar voor de periode 2022-2035. Hiervan is bijna € 17,5 miljard geraamd voor opkoop van landbouwbedrijven, financiële afwaardering van grond en additionele maatregelen ten behoeve van het realiseren van de oppervlaktewaterkwaliteitsdoelen van de KRW. Met de beschikbare budgetten vanuit het Coalitie Akkoord en de uitvoering van het 7^e AP kunnen grote stappen worden gezet om de opgave voor de waterkwaliteit te realiseren, echter nog niet volledig. Tevens zijn er andere, additionele, financiële middelen waarmee kan worden mee gekoppeld zoals het Deltaprogramma Zoetwater (o.a. wateraanvoer veenweidegebied), de Hoogwateraanpak in Zuid Limburg (o.a. voor beekdalen in het lössgebied) en het Nationaal Strategisch Plan van het GLB (o.a. voor veenweidegebied). Met behulp van mee koppeling met additionele financiële middelen, is voorzien dat de opgave voor de waterkwaliteit voor het grootste deel gehaald kan worden.

Het volledige budgettaire kader vanuit het Coalitieakkoord is als volgt:

Stikstoffonds: maatregelen per spoor in mln. cumulatief	2022-2030	2030-2035
Spoor 1: Opkoop, financiële afwaardering grond en KRW	13.800	3.681
w.v. Opkoop indicatieve mix melkvee, pluimvee en varkens	6.100	1.315
w.v. Financiële afwaardering grond (melkvee)	5.700	1.225
w.v. Uitbreiden natuurareaal (niet zijnde natura 2000)	1.330	1.000
w.v. Additioneel tbv Kaderrichtlijn Water (KRW)	670	141
Spoor 2: Perspectief blijvers: verder met ingezette route naar verduurzaming	4.450	943
w.v. Natuurinclusieve landbouw	2.220	470
w.v. Innovatieve Stalsystemen en managementmaatregelen	1.000	212
w.v. Beleid rond ondernemerschap en innovatie	1.230	261
Uitvoeringskosten	1.750	376
Totaal	20.000	5.000

6. Overige trajecten die bijdragen aan doelbereik 7^e AP

6.1 Bijdrage GLB

Het nationaal strategisch plan (NSP) voor het GLB is een belangrijk beleidsinstrument om eraan bij te dragen de doelen van dit actieprogramma te behalen. De interventiestrategie van het NSP is daar sterk op gericht. Met een sterke focus op de groen blauwe architectuur en op innovatie, investeringen en kennis met de daarvoor benodigde financiële middelen. Om met het GLB invulling te geven aan deze behoeften worden financiële middelen overgeheveld van het garantiefonds (focus op inkomenssteun) naar het plattelandsfonds (focus op doelgerichte betalingen). Stapsgewijs jaarlijks oplopend van 15% in 2023 naar 30% in 2027 om de ambitie naar duurzame

landbouw met het GLB te ondersteunen. Tijdens de mid-term review kan dit groeimodel eventueel worden bijgesteld. Omdat de Nitraatrichtlijn zelf onderdeel van de conditionaliteit in het GLB is, zijn de maatregelen van het actieprogramma basisvoorwaarde voor de inzet van het GLB. Aangevuld met de goede landbouw- en milieucondities, met name GLMC4 (bufferstroken) en GLMC7 (rotatie), is bewust gekozen voor een strategische combinatie van het actieprogramma met de ecoregeling en de agrarisch natuurbeheer subsidies in het GLB. Hierbij wordt nadrukkelijk ingezet op het behalen van de doelstellingen van het actieprogramma door de balans tussen afdwingen en stimuleren zodanig in te richten dat het GLB zo effectief mogelijk bijdraagt.

De forse stap ten aanzien van de nieuwe eisen voor de bufferstroken geldt als basisvoorwaarde voor het ontvangen van GLB-steun en met subsidies in de vorm van ecoregeling, het ANLb (Agro Milieu Klimaatmaatregelen) en die voor samenwerkingsprojecten worden boeren gestimuleerd om nog verder te gaan. Duurzame bouwplannen met de verplichte teelt van een rustgewas eens per 4 jaar op zand en lössgronden worden afgedwongen in het GLB met GLMC7. Er wordt gericht gewerkt naar een verdere stap in duurzame bouwplannen door eens per drie jaar een rustgewas op zand en lössgronden af te dwingen per 2027. In de periode naar 2027 toe worden boeren met subsidie via de ecoregeling gestimuleerd deze stap naar 1 op 3 rustgewassen al eerder te maken. De GLMS's zijn van toepassing op grondgebonden interventies in de eerste en tweede pijler van het GLB.

Met een grondgebonden ecoregeling wordt verdergaande verduurzaming en extensivering gestimuleerd. Zoals voor bouwland met de activiteiten rustgewassen in de rotatie en het telen van vanggewassen na de hoofdteelt en voor grasland met de activiteiten langjarig grasland en een maximum van 1,5 GVE graasdieren per ha grasland op het bedrijf waarvoor landbouwers een prestatiegerichte beloning kunnen ontvangen. De ecoregeling stimuleert bovendien biologische landbouw, aangezien biologische landbouw automatisch in aanmerking komt voor het hoogste subsidiebedrag. De ecoregeling kan gedifferentieerd worden naar gebieden. Jaarlijks is € 152 mln beschikbaar voor de totale ecoregeling.

De grote opgaven vragen om een gebiedsgerichte aanpak. Dit wordt in de tweede pijler geïntensiveerd, aansluitend op de integrale gebiedsontwikkelingsplannen.

Het ANLb met zijn collectieve aanpak wordt gecontinueerd, uitgebreid en verbreed in scope met water en klimaat. Voor ANLb is in 2023 € 113 mln beschikbaar en dat groeit tot € 130 mln in 2027. Aanvullend zijn er in het GLB ruime mogelijkheden voor boeren om subsidies aan te vragen voor investeringen gericht op het behalen van de doelstelling van het 7^e actieprogramma. Voorbeelden zijn precisielandbouw en betere mestaanwendings technieken. Voor productieve investeringen gericht op duurzaamheid is in de GLB-NSP periode € 132 mln beschikbaar. Voor niet productieve investeringen, met name op het gebied van water € 158 mln. en voor investeringen in het kader van de groen blauwe architectuur € 69 mln. Om Natura 2000 gebieden extra te beschermen worden via gebiedsprocessen in overgangsgebieden rondom die N2000 gebieden maatregelen genomen om de druk van stikstofuitstoot te reduceren en de kwaliteit van bodem en water te verbeteren. Hiervoor is samen met het herstel van het waterpeil in veenweide gebieden in totaal € 223 mln gereserveerd.

Kennisverspreiding op het gebied van effectief nutriëntenbeheer wordt met GLB-subsidies gestimuleerd. Tot slot wordt het LEADER-budget uitgebreid en bewust gericht op duurzaamheidsdoelen.

De uitvoering van het GLB wordt nationaal nauwgezet gemonitord en periodiek geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de gevolgen van de maatregelen voor de boeren maar ook naar het effect op klimaat, leefmilieu en biodiversiteit. Hiertoe wordt een nationaal integraal monitoringssysteem opgezet in 2022. De mid-term review in 2025 is een belangrijke mijlpaal.

6.2 Bijdrage Stroomgebiedbeheerplannen

Met de uitvoering van de Nitraatrichtlijn wordt bijgedragen aan de doelen van de KRW¹⁵, waar het de landbouw betreft. De KRW is een overkoepelende richtlijn, die bepaalt dat uiterlijk in 2027 alle maatregelen moeten zijn genomen die resulteren in chemisch schoon en ecologisch gezond water. Naast belasting door nutriënten uit de landbouw, zorgen andere bronnen voor watervervuiling. De aanpak van deze bronnen zoals rioolwaterzuiveringsinstallaties, behoort tot de verantwoordelijkheid van de waterschappen en provincies. Voor buitenlandse aanvoer ligt de verantwoordelijkheid bij het Rijk. Waterschappen dragen bij aan de SGBP die gericht zijn op doelbereik van de KRW. Begin 2022 start de uitvoering van de SGBP voor de periode 2022-2027. De concrete doelen voor onder andere nutriënten zijn specifiek per KRW-oppervlaktewaterlichaam en worden door de waterschappen op basis van landelijke doelen voor natuurlijke watertypen en een handreiking opgesteld, waarna de provincies de doelen vaststellen. Het 7^e AP dient zowel een belangrijke bijdrage te leveren aan de grondwater- als aan de oppervlaktewaterkwaliteit. Met het voorliggende document en het 7^e AP (2022-2025), voldoet Nederland aan de verplichting de Europese Commissie in kennis te stellen van wijzigingen in het actieprogramma.

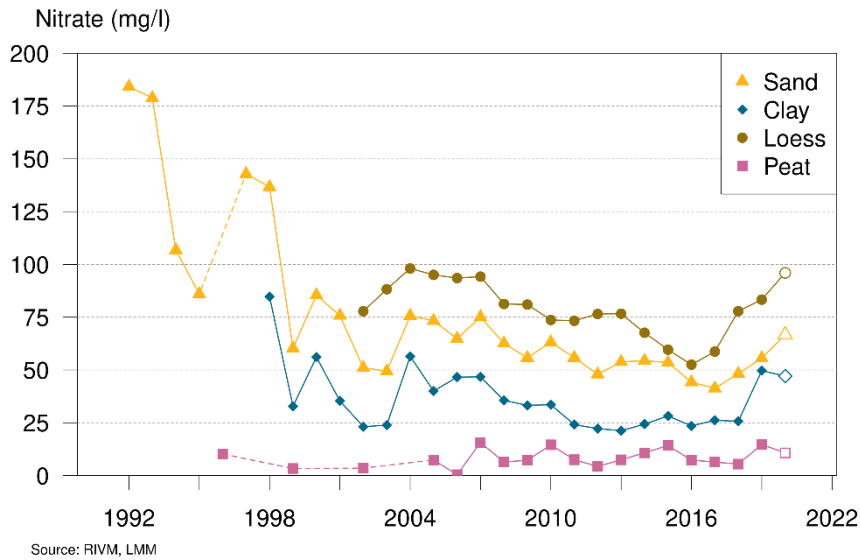
6.3 Bijdrage Deltaplan Agrarisch Waterbeheer

Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) is in 2013 ontstaan op initiatief van de overkoepelende land- en tuinbouworganisaties (LTO). Het beoogt om in samenwerking met onder andere de waterschappen, provincies, drinkwaterbedrijven en het Rijk een bijdrage te leveren aan de wateropgaven (cf. Nitraatrichtlijn en KRW) in agrarische gebieden en het realiseren van een economisch sterke en duurzame landbouw. Dat gebeurt met vrijwillige maatregelen die met name gericht zijn op minder emissie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen naar het water en een beter bodembeheer. Het DAW richt zich op alle 50.000 agrariërs in Nederland en wil deze stimuleren tot het nemen van maatregelen en de samenwerking met de waterschappen en drinkwaterbedrijven bevorderen. Dit onder andere door het delen van kennis en praktijkervaring van agrariërs, initiatieven te stimuleren, metingen op het boerenerf en -landerijen te stimuleren en te faciliteren en door gebiedsprocessen te starten. DAW kent in 2021 een groot aantal projecten en een behoorlijk deelnemersaantal; de website www.agrarischwaterbeheer.nl bevat uitgebreide informatie hierover met tal van praktijkvoorbeelden van projecten.

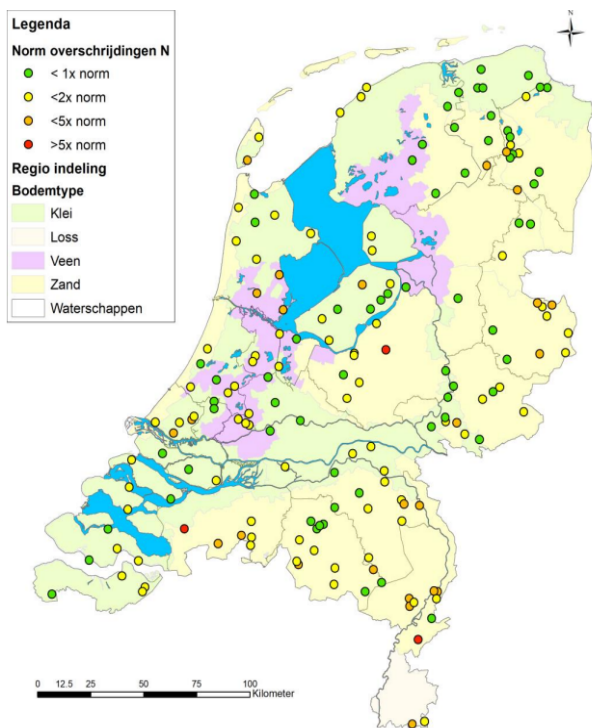
In het kader van de 'Impuls voor agrarisch waterbeheer' worden momenteel 21 Gebiedsdocumenten Agrarisch Waterbeheer (GAW's) opgesteld. De waterschappen leggen samen met LTO en boeren van inliggende bedrijven vast welke agrarische wateropgaven er binnen het waterschap resterend zijn. Daarbij gaat het niet alleen om nutriënten én gewasbeschermingsmiddelen in relatie tot waterkwaliteit, maar ook om opgaven om schade door droogte en wateroverlast te voorkomen. Ook wordt in de GAW's een passend handelingsperspectief aan de landbouwsector geboden. De GAW's vormen de basis voor uitvoeringsprogramma's die begin 2022 bestuurlijk (waterschappen, provincie en landbouwbedrijfsleven) worden vastgesteld. In het 7^e AP gaat DAW een belangrijke rol spelen in het vergroten van de bewustwording en kennis bij de agrarische sector en in het stimuleren van de inzet van maatregelen op grond van metingen en deskundig advies. Tevens wordt de kennis van DAW ingezet in de eventuele maatwerkaanpak, waarbij op deze wijze boeren geadviseerd kunnen worden over welke toegespitste maatregelen genomen kunnen worden op het bedrijf.

¹⁵ Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid

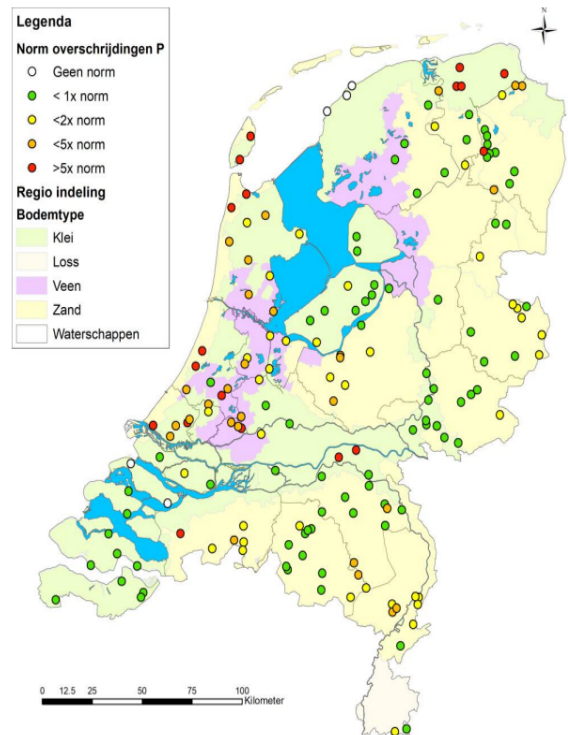
Bijlage 1 - Huidige staat van de waterkwaliteit

Grondwater, Landelijk Meetnet Effecten Mestbeleid, RIVM, laatste cijfers

Figuur 3.8 Mate van de waterschapnormoverschrijding van de gemiddelde concentratie N-totaal in de zomer over de jaren 2015 t/m 2018 op de MNLSO-locaties.

Figuur 3.9 Mate van waterschapnormoverschrijding van de gemiddelde concentratie P-totaal in de zomer over de jaren 2015 t/m 2018 op de MNLSO-locaties.

Oppervlaktewater, MSNLO

Links: stikstof

Rechts: fosfaat

Bijlage 2 – Structurele aanpak stikstof 2020

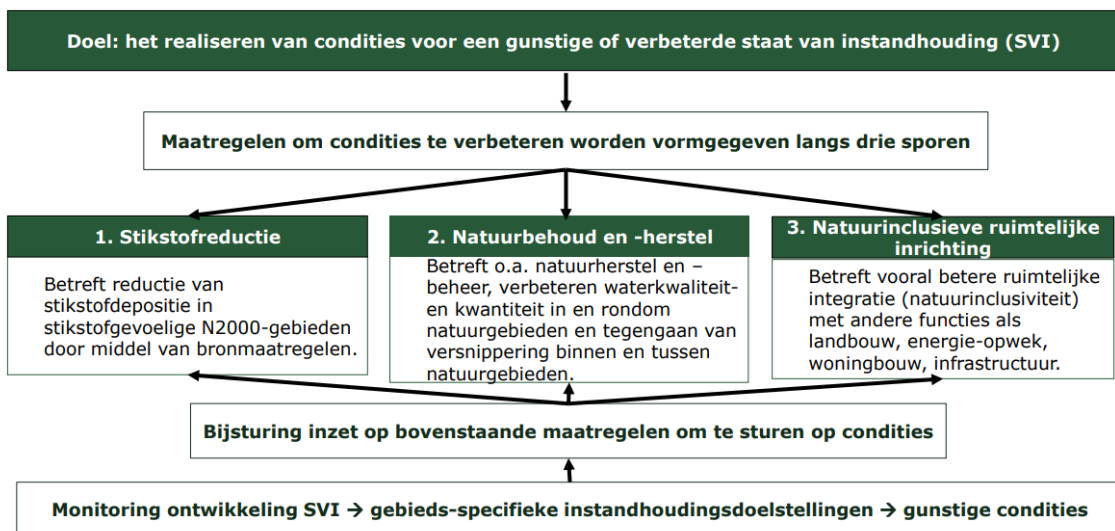
Programmatische Aanpak Stikstof (2015-2019) is opgezet om te voldoen aan de verplichtingen ten aanzien van de natuur (Nationale natuurwetgeving en de Vogel- en Habitat richtlijn), en tegelijk ruimte te bieden voor economische ontwikkelingen.

29 mei 2019: Raad van State uitspraak

- PAS in strijd met VHR artikel 6.
- Gevolg: vergunningen via PAS per direct ongeldig

April 2020: Structurele Aanpak

- verminderen stikstofbelasting conform omgevingswaarden
- realiseren van instandhoudingsdoelstellingen van stikstofgevoelige natuur

Overzicht opgenomen landbouwmaatregelen ter stikstofreductie structurele aanpak stikstof

Een vijftal bronmaatregelen zijn momenteel in uitvoering om stikstof te reduceren, te weten de tweede verhoging subsidieregeling sanering varkenshouderijen, maatregelen provinciale aankoop veehouderijen nabij Natura 2000-gebieden, subsidies voor omschakeling naar kringlooplandbouw als onderdeel van het Omschakelprogramma, de subsidieregeling voor retrofit van motoren van binnenvaartschepen en de pilots innovatie in de bouw en grond-, weg- en waterbouw. De laatste twee maatregelen zijn niet opgenomen in onderstaande tabel, omdat ze zich niet richten op de landbouwsector.

Beëindiging	Budget (in miljoen Euro)
Tweede verhoging subsidieregeling sanering varkenshouderijen	107
Regeling provinciale aankoop veehouderijen	480
Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties	1000
Management maatregelen	
Verlagen van ruw eiwitgehalte in veevoer	73
Verdunde mestaanwending op zandgronden	105
Vergroten aantal uren weidegang	3
Innovatie	
Stalmaatregelen	280
Omschakelprogramma	175
Mestverwerking	15
Totaal	2238

Bijlage 3 – Overzicht maatregelen en ingangsdatum

Maatregel	Bron	Ingangsdatum*
Staatssteunnotificatie Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv)	Addendum	Informele consultatie EC/COMP: maart 2022
Beoogde start consultatie wetsvoorstel volledige grondgebondenheid melk- en rundveehouderij	Addendum	Tweede helft 2022
Aanpassing mestproductieplafonds overeenkomstig afname van productierechten door opkoop- en beëindigingsregelingen	Addendum	Volgend op tempo regelingen
NPLG: Resultaten quick scan ecologische analyse.	Addendum	Maart 2022
NPLG: Publicatie van de natuur-doelanalyses voor de stikstofgevoelige N2000-gebieden	Addendum	Eind 2022
NPLG: Publicatie van alle natuurdoel-analyses en vaststelling definitieve gebiedsplannen (zoals wettelijk verplicht)	Addendum	Midden 2023
Rotatie met rustgewassen	7 ^e AP	1-1-2023
Vanggewassen	7 ^e AP	1-1-2023
Vanggewassen – commissie van wijzen	7 ^e AP	Medio 2022
Percentage rustgewas voor graasdierbedrijven	7 ^e AP	1-1-2023
Najaarsbemesting aanpassen	7 ^e AP	1-1-2024
Uitrijdseizoen verschuiven	7 ^e AP	1-1-2023
Maatwerkaanpak	7 ^e AP	Nntb
GLB - Transitie duurzame bouwplannen faciliteren	7 ^e AP	7 ^e AP
Faciliteren duurzame bouwplannen - DAW	7 ^e AP	1-1-2022
Transitie duurzame bouwplannen faciliteren - ketenpartijen	7 ^e AP	1-1-2023
Aansluiten bij DAW	7 ^e AP	1-1-2022
Gebiedsgericht bepalen welke aanvullende inrichtingsmaatregelen benodigd zijn voor doelbereik voor oppervlakte-waterkwaliteit	7 ^e AP	1-1-2024
Afwegingskader gebiedsgericht	7 ^e AP	1-1-2025
Uitvoering Europese Meststoffenverordening	7 ^e AP	1-7-2022

Herwonnen stikstofmeststoffen uit dierlijke mest (Renure)	7 ^e AP	Nntb
Update bodemkaart	7 ^e AP	1-1-2024
Organische stofrijke meststoffen stimuleren	7 ^e AP	1-1-2023
Update N-gbn en N-werkingscoëfficiënt	7 ^e AP	1-1-2023
Evaluatie en heroverweging equivalente maatregelen	7 ^e AP	1-1-2023
Evaluatie en heroverweging herstelbemesting	7 ^e AP	1-1-2023
Herziening lijst toegestane N-behoefte gewassen na scheuren grasland	7 ^e AP	1-1-2023
Verbreden teeltvrije zones & leidraad	7 ^e AP	1-1-2023
Verruiming uitrijddatum vaste storrijke mest	7 ^e AP	1-1-2023
Verschuiven eerste uitrijddatum voor drijfmest en dunne fractie op bouwland van 15 februari naar 15 maart	7 ^e AP	1-1-2023
Uitrijmethoden specifiek mestsoorten - onderzoek	7 ^e AP	Nntb
Monitoring droogte tbv goede landbouwpraktijk	7 ^e AP	Nntb
Kwetsbare drinkwaterwinningen	7 ^e AP	continuering
Pilot BedrijfsEigen Stikstofnorm	7 ^e AP	2022-2025
Pilot N-residu metingen op hoge zandgrond	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Telen met Toekomst 2.0	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Uitwerking toekomstig mestbeleid	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Inzet bodemverbeteraars	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Gewasderogatie	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Kringloop met bietenblad	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Mineralenconcentraat	7 ^e AP	2022-2025
Pilot Emissiereductie fosfor	7 ^e AP	2022-2025
Communicatie	7 ^e AP	2022-2025
Kennisontwikkeling	7 ^e AP	2022-2025
Kennisverspreiding	7 ^e AP	2022-2025
Gebiedsgericht handhaven	7 ^e AP	2022-2025
Continueren en uitrollen traject rVDM	7 ^e AP	2022-2023
Pilot NIRS	7 ^e AP	2022-2025
Inzicht kunstmeststromen	7 ^e AP	2023